

האמונה והבטחון לרמב"ן פרק א

האמונה והבטחון הם שני ענינים שהאחד צריך לחבירו ואין חבירו צריך לו, שהאמונה קודמת לבטחון ומתקיימת בלב המאמין, אף על פי שאין הבטחון עמה ואינה צריכה לו בקיומה, ולפיכך אינה מורה עליו.

אבל הבטחון הוא מורה עליה, שאי אפשר לו להיות קודם לה ולא להתקיים בלעדיה. וכל הבוטח יקרא מאמין,

אך לא כל המאמין יקרא בוטח. כי האמונה כמו האילן, והבטחון כמו הפרי. והפרי לאות על האילן או על עשב שגדל את הפרי ההוא. ואין האילן או העשב לאות על הפרי, כי יש אילנות שאינם עושים פרי, וכן עשבים הרבה, אבל אין פרי בלא אילן או עשב.

וכמו שהחסידות שהיא מורה על החכמה שאי אפשר להיות אלא אם כן היה חכם כמו שאמרנו אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. אבל אין החכמה לאות על החסידות, שאפשר שיהא חכם והוא רשע.

וכן הבטחון והאמונה: כל הבוטח מאמין, לפי שאין אדם בוטח אלא במי שמאמין בו שהיכולת בידו למלאות שאלתו, ואין כל המאמין בוטח,

כי לפעמים ירא שמא יגרום החטא, או שמא קבל כבר על מעשיו הטובים בנסים שעשה לו הבורא. ומאשר מוצא עצמו חוטא ופושע כנגד חסדי הבורא יתברך אינו נושא נפשו לבטוח בו שיצילהו מצרתו, או שיתן לו רצון לבו ותאותו. ועל כן ישתדל בנוהג שבעולם להנצל מצרתו או להשיג שאלתו ובקשתו.

ולוא היראה שמא יגרום החטא היה ההשתדלות להנצל אפילו על ידי נוהג העולם חסרון באמונתו, שהרי כתיב² ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם.

ואפילו הלל ורבי חנינא בן דוסא וחבריהם שהיו עניים ביותר³, מעוטי ממון, לא היו נעזבים, לפי שלא קנו נכסים מעולם. שאין לשון עזיבה נופל אלא על מי שהיה סמוך ואחר כך נעזב, אבל מי שלא היה סמוך מעולם אין זה נעזב. ואין העזיבה חנם בלא חטא ובלא עון.

על כן לא יתכן שיירא מי שבוטח בעצמו שלא חטא מעולם,

אבל הירא מן החטא יתכן שיירא שלא תבא עליו צרה מצד אותו החטא.

והיודע בעצמו שהוא צדיק אבל מתכוין למה שאמרו: "היה לך לעזרני"¹, הרי לבו לשמים, ויפה הוא עושה, ואין זה חסרון באמונה.

וכן הירא שמא יגרום החטא, אחר שהוא מאמין שהיכולת בידו, אבל מאשר הוא יודע שאין לפניו משוא פנים, ושהקב"ה יכול לקיים הבטחתו מצד אחר ולגבות חובו מצד אחר, לפיכך ירא שמא יגרום החטא שלא ינצל מצרתו. כמו יעקב אבינו עליו השלום

1. מסכת שבת דף פט עמוד א: ואמר רבי יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא שהיה קושר כתרים לאותיות אמר לו "משה אין שלום בעירך?" אמר לפניו "כלום יש עבד שנותן שלום לרבו?" אמר לו "היה לך לעזרני." מיד אמר לו "ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת...."

שהבטיחו ה' ואמר: הנה אנכי עמך⁴, והיה ירא מעשו כדכתיב ויירא יעקב מאד וגו'⁵, והקדימו במנחה, וחצה עבדיו לשני מחנות⁶, והיה ירא שמא יגרום החטא. וכן מצינו בדוד שהיה מאמין לראות בטוב ה' והיה ירא שמא יגרום החטא, כמו שאמרו ז"ל⁷: מפני מה נקוד על לולא, לפי שהיה ירא שמא יגרום החטא. נמצא כי המאמין יתכן שיירא שמא יגרום החטא, אבל הבוטח אינו ירא שמא יגרום החטא. כמו שאמר דוד: משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה'⁸, ובפסוק אחר אומר: באלהים בטחתי לא אירא⁹. ואין הכתוב הזה, רוצה לומר באלהים בטחתי, מכחיש דברי רבותינו ע"ה, כי זה נאמר על העוה"ז, ולולא האמנתי נאמר על העוה"ב.

הנה כבר נתבאר כי כל הבוטח מאמין ואין כל המאמין בוטח, וזהו לפי מאמר שמא יגרום החטא.

אך לפי פשט הפשוט אפילו לא היה יעקב מצר שמא יגרום החטא אלא מצד נוהג שבעולם, ר"ל מצד החיל הגדול שהיה עם עשו, כמו שנאמר וארבע מאות איש עמו¹⁰, לא היה בטחונו בבורא חסר כלום אם יירא שלא יזיקנו עשו, שכן אמר הקדוש ברוך הוא והנה אנכי עמך ושמרתך, כלומר הוא ובניו, שלא יקרא נשמר מי שבניו מתים בחייו. וראיה לזה ממה שאמרו בענין כי ארד אל בני אבל שאולה¹¹, סימן מסר לו הקדוש ברוך הוא וכו'.

אבל שאר העם אשר אתו, וצאן ובקר, הם היו נכסים שקנה, ואפשר שיאבד מקצתן ובמקצתן מתקיים "כי לא אעזבך"¹². ועל כן אמר: והיה המחנה הנשאר לפליטה¹³, שפירושו על כרחו יהיה לפליטה. כלומר כבר הבטיחני המקום ואמר לי כי לא אעזבך, על כל פנים יהיה המחנה הנשאר לפליטה.

וזה דומה למה שאמרו במעשה מרגלים¹⁴: אכנו בדבר ואוריחנו¹⁵, אמר לפניו משה: מה אתה עושה משבועתך. אמר: ואעשה אותך לגוי גדול.

אף כאן אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו, על כרחו והיה המחנה הנשאר לפליטה. נמצא יעקב בוטח במה שאמר לו והנה אנכי עמך, אבל מפני המחנה האחת הקדימו במנחה. ולא חצה יעקב נשיו ובניו לב' מחנות, אלא העם אשר אתו והמקנה אשר לו, שנאמר ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות¹⁶. וכיון שלא חצה אותם, למדנו שלא היה ירא שיכה עשו אותם, שאם היה ירא היה חוצה אותם עם שאר העם והמקנה לשני מחנות.

ומה שאמר פן יבוא והכני אם על בני¹⁷, כנגד העם אשר אתו אמרו. וזהו שסמך לו ואתה אמרת היטב איטיב עמך.

ולא היה צריך לומר ושמתי את זרעך כעפר הארץ¹⁸. אלא כיון שבא להזכיר הבטחת שמירת הנכסים בעבור המחנה האחת שלא תאבד ובקש רחמים עליהם, הזכיר כמו כן הבנים, אף על פי שלא היה צריך להתפלל עליהם שכבר הובטח בשמירתם. וכן יתכן לומר שנתכוין יעקב אבינו בהקדימו אותו במנחה ובחצותו אותם לשני מחנות,

כדי להמציא מקום לעזר ולהצלה הבא עליו מן השמים, שלא להטריח לפני הבורא יתברך, כפשט מאמר "היה לך לעזרני."
 וכתוב ומכר מאחוזתו 19, ולא כל אחוזתו, למדה תורה דרך ארץ שישיר אדם שדה אחת לפניו 20. וכתוב ויאמר אליה אלישע מה אעשה לך הגידי לי מה יש לך בביתך 21. ולפי שאין מן המוכרח להיות כל המאמין בוטח אבל הוא אפשר, וכל הבוטח מאמין בלא ספק, לכך הכתוב מזהיר תמיד על הבטחון יותר מעל האמונה.

1. אבות ב, ה'. 2. תהלים לז, כה. 3. הלל, יומא לה, ב: כלום ענייית יותר מהלל. –
- ר' חנינא בן דוסא, תענית כה, א: ורחב"ד מהיכן הוו ליה עזים והא עניי הוה. 4.
- בראשית כח, טו. 5. שם לב, ח. 6. שם, שם. 7. ברכות ד, א. 8. תהלים קיב, ז. 9.
- שם נו, יב. 10. בראשית לב, ז. 11. שם לז, לה. 12. שם כח, טו. 13. שם לב, ט.
14. במדבר רבה טז, יד (בשנוי לשון). 15. במדבר יד, יב. 16. בראשית לב, ח. 17.
- שם יב. 18. שם יג. – כעפר הארץ, צ"ל כחול הים. 19. ויקרא כה, כה. 20. לשון
- רש"י שם. 21. מלכים – ב ד, ב.